

Rhagair y golygydd gwadd

Ffrwyth cyfres o weithdai athronyddol a geir yn y rhifyn arbennig hwn o *Gwerddon*. Fe'u trefnir yn flynyddol bellach ym Mhrifysgol Caerdydd, yn sgil penodi Darlithydd Cenedlaethol yn y maes gan y Coleg Cymraeg. Maent yn ategu'r prif ddigwyddiad athronyddol Cymraeg yn y calendr, un sydd wedi'i gynnal yn Aberystwyth er 1932, sef Cynhadledd Adran Athronyddol Urdd Graddedigion Prifysgol Cymru. Gwelwn yn y man fod hanes sylweddol y grŵp hwn wedi bod yn gymorth i osod sylfeini cadarn ar gyfer y maes yng Nghymru.

Wrth gyflwyno'r casgliad, hoffwn ei osod o fewn y drafodaeth ehangach a ddatblygwyd gennyf yng nghyfrol ddiweddaraf yr Adran, sef y gyfrol deyrnged i Merêd – *Hawliau Iaith*. Yno, manylais ar y dadleuon dros athronyddu mewn iaith leiafrifol, gan ddadlau yn hynny o beth fod y Gymraeg ac Athroniaeth yn mynd *law yn llaw*. Man cychwyn y ddadl yw nodi bod rhesymau dros gredu bod hyd yn oed cystrawen iaith yn gallu dylanwadu ar y cynnyrch athronyddol. Ymhellach, tystiwn heddiw i ymchwydd yn y diddordeb mewn athroniaeth gymharol, sydd yn dechrau o'r safbwynt fod hynodrwydd athroniaeth ynghlwm nid yn unig wrth nodweddion ieithyddol ond wrth amryfal ffactorau diwylliannol. A dyfynnu'r cyfnodolyn *Comparative Philosophy: 'distinct modes of thinking, methodological approaches, visions, insights, substantial points of view, or conceptual and explanatory resources.'*

Yn ôl y safbwynt hwn, nid yw athroniaeth yn dechrau o ryw bwynt Archimedaidd, ond mae'n digwydd mewn cyd-destun daearyddol, diwylliannol penodol. Un sydd wedi ehangu ar y dybiaeth hon yw Kristie Dotson, athronydd ffeministaidd du. Gan fwrw ei hannel tuag at athronyddu'r 'academi', mae'n gwneud yr achos dros gynnwys traddodiadau amgen o 'athronyddu'. Honna Dotson fod y diwylliant prif ffrwd hwn yn gwahardd eraill ac yn eu labelu'n eithriadol neu'r tu hwnt i'r ffiniau gosodedig. Mae angen cysyniad ehangach o athroniaeth, yn ei thyb hi, sef athroniaeth fel rhywbeth sy'n cael ei ymarfer (*praxis*). Mae i'r cysyniad ddwy agwedd benodol:

1. rhydd werth ar chwilio am bynciau ac amgylchiadau sy'n berthnasol i'n bywydau, gan werthfawrogi bod gwahanol bynciau'n berthnasol i wahanol bobloedd;
2. cydnabod a hyrwyddo amrywiol ganonau, a ffurfiau niferus o ddeall dilysu pwnc.

Awgrymir y byddai ffocws yr egwyddor gyntaf ar gwestiynau cyfoes, beunyddiol, yn arwain at wireddu'r ail egwyddor, gan gydnabod traddodiadau eraill a meini prawf gwahanol o safbwynt dilysu'r hyn sy'n cael ei ystyried yn athroniaeth. O ganlyniad i agweddau o'r fath, gellir cyfeirio egnïon at wneud cyfraniad o fewn cymunedau penodol yn hytrach na cheisio cyfiawnhau athronyddu yn ôl safonau'r rhai hynny nad ydynt yn gweld gwerth mewn amrywiaeth.

Felly, fel yr esboniaf yn y bennod y cyfeirir ati uchod (Williams, 2015: t. 127), rhaid derbyn ei bod yn ddilys ystyried athroniaeth yn y Gymraeg fel cynnyrch y byd mae'n deillio ohoni, a'i bod yn ymwneud ag ystyriaethau a chwestiynau penodol sy'n codi o fewn y

byd hwnnw. Ystyriaeth eilaidd (os ystyriaeth o gwbl) yw gosod yr athroniaeth hon o fewn cyd-destun cymharol, neu gyfrannu at feysydd cydnabyddedig athroniaeth brif ffrwd a cheisio ymgysylltu at y syniadau safonol a goleddir yn y cylchoedd hyn. Mae dwy ragdybiaeth ynghlwm wrth yr agwedd hon: bod yna elfen epistemegol sy'n ganolog i athroniaeth oherwydd ei bod yn cael ei chreu o fewn cyd-destun diwylliannol penodol, a bod yr elfen epistemegol honno yn wrthrych dilys i athronyddu amdani. I'r perwyl hwn, cwbl naturiol a dilys yw ystyried Athroniaeth Gymraeg yn faes sydd yn ymgodymu â chwestiynau pwysicaf ein diwylliant a'r amodau sy'n gysylltu iddo.

I'm tyb i, fe geir yn y casgliad hwn ymgorfforiad o'r ddelfryd hon o athroniaeth yn y cyd-destun Cymraeg.

Yn erthygl Steve Edwards, sy'n cynnig hanes byr a dadansoddiad o waith Adran Athronyddol Urdd Graddedigion Prifysgol Cymru, fe welwn fod y traddodiad diweddar o athronyddu yn y Gymraeg yn gorwedd yn weddol o esmwyth o fewn y fframwaith a gynigir uchod. Fe ddaeth aelodau'r Adran ynghyd am y tro cyntaf yn 1932 fel criw o athronwyr oedd am drafod eu maes yn Gymraeg. Yn ôl Edwards, yr hyn oedd yn eu nodweddu yn y blynyddoedd cynnar oedd eu tuedd i drafod a chyhoeddi ar bynciau'r dydd a oedd yn bwysig yn y maes proffesiynol. Roedd athronyddu yn y Gymraeg yn y cyd-destun hwn yn esgor ar ddefnydd blaengar o'r Gymraeg, ond doedd yna ddim byd arbennig yn ei nodweddu fel math gwahanol o athronyddu. Y dyhead oedd athronyddu yn y Gymraeg, am mai dyna oedd y Cymry Cymraeg hyn am ei wneud – gydag awgrym o'r agwedd Hegelaidd o ddangos bod yr iaith yn addas i'r gorchwyl. Fodd bynnag, maes o law, mae'n deg dweud bod athronyddu yn y Gymraeg, fel y'i nodweddid gan yr Adran, wedi dod i gynrychioli math arall o athronyddu Cymreig yn ogystal: un oedd yn tynnu ar academyddion o feysydd eraill a chyfranwyr lleyg oedd yn aml yn ymdrin â phynciau megis llên, iaith, a chrefydd – pynciau sy'n bwysig o fewn byd yr iaith Gymraeg. Yn yr ystyr hon, nid gormodiaith yw awgrymu bod yr Adran a'i chyhoeddiadau dros y degawdau wedi dod i gynrychioli'r union fath o ddiwylliant o ymarfer athroniaeth mae Dotson yn sôn amdano: trafodaethau ar bynciau perthnasol i amgylchiadau ein bywydau, yn arbennig y rheini sy'n pwysu ar y Cymry Cymraeg, gan roi sylw athronyddol i destunau a phynciau sydd y tu hwnt i'r canonau traddodiadol, a'r gwaith hwnnw'n cael ei gydnabod yn ddilys oddi mewn i'r gymuned arbennig honno. Er mai athronydd o'r iawn ryw oedd J. R. Jones, mae dadansoddiad Edwards yn dangos inni sut roedd ei waith aeddfed ar genedlaetholdeb a'r iaith yn arbennig yn esiampl nodweddiadol o'r diwylliant hwn.

Gwelir yr un elfennau ar waith yn erthygl Lisa Sheppard ar gwestiwn yr 'arall' yng nghyd-destun llenyddiaeth gyfoes Gymreig. Fe ddaw at y pwnc o gefndir llenyddol, ond wrth wneud hynny mae'n dangos addasrwydd athroniaeth o safbwynt ei chymhwysu nid yn unig i ddisgyblaethau eraill ond hefyd i bynciau dyrus ein dydd. Mae'n ymdrin â chysyniad athronyddol cyffredinol, sydd â'i wreiddiau o leiaf mor bell yn ôl ag athroniaeth Hegel, er mwyn ystyried cwestiynau canolog ynglŷn â'r modd yr ydym yn ymwneud â'n gilydd o fewn y gymdeithas gyfoes. Mae'r ffaith ei bod hi'n edrych ar y themâu hyn drwy ddrych llenyddiaeth yn ogystal – yn hytrach na thrwy astudiaeth empeiraidd – yn ychwanegu haen arall o ystyriaethau deallusol sy'n caniatáu inni grisialu'r union bynciau sydd dan sylw. Fel y mae D. Z. Phillips wedi awgrymu, mae llenyddiaeth yn aml yn cynnig inni wirioneddau y mae athroniaeth yn

ymbalfalu amdanynt, ond yn methu eu hamgyffred. Yn y pen draw, gellir honni bod gwaith Sheppard nid yn unig yn cynnig mewnwleidiad inni o'r 'arall' drwy ddulliau athroniaeth a llên, ond bod cynnyrch ei hastudiaeth – mewn proses ddilechdidol – yn cynnig agwedd newydd ar y cysyniad cyffredinol sydd dan sylw. Felly, mae athronyddu o safbwynt arbennig yn gallu cyfrannu at ein gwybodaeth yn y maes mewn ystyr gyffredinol.

Mae erthygl Carys Moseley yr un mor heriol a diddorol, ond am resymau tra gwahanol. Cynigia ddadansoddiad newydd o foeseg Duns Scotus drwy edrych yn benodol am olion dylanwad Cymreig ar ei syniadau. Yn gyntaf oll, mae gorchwyl cyffredinol Moseley yn ein gorfodi i fynd yn ôl at gwestiwn nad yw'n cael digon o sylw yn gyffredinol, sef ystyried dylanwad crefydd, a Christnogaeth yn arbennig, ar feddylwyr mwyaf y traddodiad gorllewinol, hyd at yr oes fodern. Pam mae diwinyddiaeth ac athroniaeth wedi'u gwahanu? Pam y gall rhywun ddarllen Awstin fel athronydd a diwinydd yr un pryd, ond bod meddylwr fel Richard Price yn cael ei ystyried yn athronydd yn gyntaf, a'i diwinyddiaeth fel pe bai'n rhyw atodiad angenrheidiol ond eto ar wahân? Yn bwysicach o safbwynt athronyddu yn Gymraeg, mae Moseley yn cynnig heriau i ni sy'n ymwneud ag ail agwedd Dotson ar ymarfer athroniaeth, sef herio'r canon sefydledig a chynnig modd amgen o ddeall yr hyn sydd wedi cael ei ddehongli mewn un ffordd benodol ers talwm. Mae ei herthygl yn enghraifft wych o'r gwaith anhepgor y mae wedi dechrau ei wneud o ymchwilio i feddylwyr canoloesol yn y traddodiad Cymreig, sy'n bwysig nid yn unig o safbwynt dod i ddeall yn well wreiddiau ein syniadau athronyddol modern yng Nghymru a thu hwnt, ond hefyd wrth geisio llenwi'r bylchau mawr sydd yn ein hanes syniadau. Mae hyn yn hanfodol wrth inni barhau i ddatblygu'r syniad ohonom fel pobl sydd â thraddodiad deallusol unigryw a phwysig. Nid gorchwyl sy'n gyfyngedig i athroniaeth yn unig yw hwn, wrth reswm, ond mae ganddi gyfraniad i'w gynnis.

Yn olaf, mae erthygl Carwyn Jones a Hywel Iorwerth ar bwnc chwaraeon a chenedlaetholdeb. Mae'n hawdd gweld sut mae'r erthygl yn berthnasol i athronyddu yn y Gymraeg oblegid ein hobsesiwn â chenedlaetholdeb – a chwaraeon yn hynny o beth! Fodd bynnag, mae i'r erthygl hon, yn fy marn i, werth neilltuol yn yr ystyr ei bod yn dangos sut y gall athroniaeth yn Gymraeg fod yn athroniaeth sydd hefyd yn bodoli o fewn y brif ffrwd ryngwladol. Hynny yw, mae'r erthygl yn ymdrin â chwestiynau cyffredinol, yn ymhél â chysyniadau athronyddol cyfoes sy'n britho cyhoeddiadau o bob math, ac yn cyfrannu'n gelfydd at y dadleuon hyn. Dengys felly bwynt allweddol: er bod lle i gredu bod athronyddu yn y Gymraeg yn bwysig fel ymarfer ar wahân sydd â chyfraniad at y brif ffrwd, nid oes rheswm pam na all fod yr un fath ag athroniaeth yn y rhan fwyaf o gyd-destunau, sef trafodaethau sy'n ymdrin yn uniongyrchol â'r cwestiynau sy'n codi yn y cyd-destun academaidd rhyngwladol, ond yn ein dewis iaith. Rhaid pwysleisio'r pwynt hwn, oherwydd yn y pen draw rhaid sicrhau bod athroniaeth yn y Gymraeg yn ein cadw rhag culni ac ymagwedd fewnblyg, a bod ein canfyddiad o'r byd yn gynnyrch proses ddilechdidol lle mae angen inni bwysleisio gwerth ein cyfraniad ni, ond heb golli golwg ar y ffaith fod gennym fwy i'w ddysgu o bedwar ban byd. Rhaid adnabod ein hunain yn gyntaf, wrth reswm, ond o gymryd balchder yn ein bydysawd deallusol gallwn ymwneud â'r hyn sydd y tu hwnt iddo mewn modd hyderus ac adeiladol.

Dr Huw L. Williams

Llyfryddiaeth

'About this Journal' (dim dyddiad), *Comparative Philosophy* <http://scholarworks.sjsu.edu/comparativephilosophy/about.html> (Cyrchwyd: 3 Chwefror 2016).

Dotson, K., 'How is this Paper Philosophy?', *Comparative Philosophy*, 3 (1), 3–29.

Williams, H. L. (2015), 'Law yn Llaw: Athroniaeth a'r Iaith Gymraeg', yn Matthews, E. G. (gol.), *Hawliau Iaith – Astudiaethau Athronyddol #4* (Tal-y-bont: Y Lolfa), tt. 120–136.